

Les fornícules, exemples de religiositat popular

Joan Arimany i Juventeny

La implantació del cristianisme va ajudar-se, al costat dels conceptes dogmàtics, d'elements simbòlics –estètics o narratius– amb els quals el poble es podia sentir identificat. Les històries –hagiografies– de personatges que havien lluitat fins perdre la seva vida, que s'havien enfrontat amb els pagans o que havien mantingut una existència exemplar d'acord amb els preceptes sagrats, van ser posades com a exemples a seguir per part de l'Església, la qual va fer sants els seus protagonistes. Així mateix, es va impulsar la devoció especial a la Mare de Déu.

Si en un principi hi havia el temple parroquial com a centre religiós i social dels nuclis urbans, la progressiva urbanització del territori i el creixement de pobles i ciutats en nous carrers i barris van aconsellar la potenciació de la presència d'elements religiosos fora dels edificis eclesiàstics. Les fornícules o capelletes de carrer són el màxim exponent d'aquest aspecte propi de la religiositat popular.

Enteses com un buit deixat en el gruix d'un mur o paret per encabir-hi una imatge, les fornícules

van aparèixer en les façanes d'edificis, generalment privats, amb un origen i objectiu específic que, en molts casos, s'ha perdut en la memòria de la petita història de cada població. L'estudi becat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana durant el 2005, sota el nom d'*Elements de la religió popular en context urbà fora dels edificis eclesiàstics. Les capelletes de carrer o fornícules a Manlleu (Osona)*, va pretendre estudiar aquest fenomen en un àmbit geogràfic concret però amb la intenció de marcar unes possibles línies d'extensió a tants i tants nuclis que en posseeixen a les seves vies urbanes. Manlleu disposa, ara com ara, d'una trentena de fornícules. Onze són dedicades a diverses advocacions de la Mare de Déu i dinou a algun sant; a més, hi ha sis representacions en forma de plafó de rajola i quatre formes d'altra tipologia.

Les conclusions de l'estudi, després de fer un repàs de cadascuna de les capelletes, ofereixen possibles explicacions –algunes d'estrictament individuals i d'altres de generalitzables– fins i tot entre les fornícules manlleuques mateixes. Gràcies a les apor-

tacions orals de determinades persones, que pel fet de tenir la capella a la façana de casa seva o perquè s'hi senten emocionalment involucrades, es va aconseguir filar un seguit d'històries, moltes de les quals plenes d'emoció i sentimentalisme. Aquestes fonts, acompanyades de la recerca de documentació en l'hemeroteca i arxius locals –amb escassos resultats–, van afavorir les possibilitats d'anàlisi.

És molt difícil, però, a causa de la diversitat de fornícules, de formular-ne agrupacions o associacions entre elles. Per l'anàlisi que ha ofert l'estudi de les de Manlleu hom pot arriscar-se a fer-ne la següent classificació: **fornícules gremials**, associades a un ofici i més presents a les grans ciutats que a les poblacions més reduïdes i que serien les més antigues i originades a finals del segle XVII; **fornícules de confraries**, molt associades a les anteriors; **fornícules associades a una rogativa**, davant les epidèmies que es van produir durant el segle XIX –com el còlera de 1854, les de la verola de 1883 i 1884 o el còlera de 1885– que la ciència encara no podia afrontar; **fornícules veïnals**, o aquelles l'advocació de les quals coincidia amb

*Lectura del pregó de les
Festes de Sant Roc,
del carrer de la Passió
de Manlleu.
Fotografia: Joan Arimany, 2005.*

el nom d'un carrer o d'una via urbana, denominació el motiu de la qual caldria esbrinar; i finalment, una possible diversitat de motivacions, com les que portaven el propietari o la propietària d'un edifici a deixar testimoni de la seva devoció al patró particular.

Cada fornícula, però, té la seva història particular, des del seu origen a les vicissituds ocorregudes durant la seva existència. Cal remarcar, en aquest sentit, que el mateix Ajuntament de Manlleu va manar enderrocar qualsevol element de representació religiosa en via pública l'any 1936 i que moltes fornícules es van salvar gràcies a la decisió –fins i tot posant en perill la seva vida– dels seus devots. La seva independència, o més aviat convivència, respecte de la religió oficial, els proporciona una vida pròpia, un caràcter individual que moltes

vegades es reflecteix en els goigs o en les manifestacions festives que acompanyen la celebració del dia assenyalat al calendari. Tot i que mai hi sol faltar el rés del rosari o la missa per als difunts del carrer, aquestes manifestacions de religiositat popular s'acompanyen de jocs de cucanya, àpats veïnals amb gran quantitat de comensals o altres divertiments per a petits i grans. El dia o dies de festa dedicades al patró o patrona apleguen actuals i antics veïns que no poden resistir el magnetisme del seu espai vital simbolitzat per les patrones o patrons. Actualment només queden, a Manlleu, tres exemples d'aquestes festes, les quals representen les darreres relíquies d'un model social que es va perdent. Les fornícules han estat i són, encara, creadores de comunitat.